Mira Kolar
Zagreb

UDK 375.6(497.525.1 Križevci)“1928“
Primljeno: 1. rujna 2009.
Prihvaćeno: 30. studenoga 2009.
Izvorni znanstveni članak

POKUŠAJ OSNIVANJA OBLASNE GOSPODARSKE UČITELJSKE ŠKOLE U KRIŽEVCIMA 1928. GODINE

Stvaranje monarhističke Jugoslavije 1918. godine bilo je praćeno otvaranjem ali onda i zatvaranjem brojnih škola. Pokazalo se da postojeći sustav ne može izdržati tako veliko financijsko opterećenje. Redukcija je zahvatila i križevačku gimnaziju i učiteljsku školu. U pokušaju spašavanja križevačkog školstva pokušalo se da se učiteljska škola pretvori u Oblasnu učiteljsku gospodarsku školu i za to se jako založio Oblasni odbor Zagrebačke oblasne skupštine na čelu s Josipom Predavcem i uz suradnju križevačkog profesora Ljubomira Maštrovića. U dvogodišnjoj borbi to nije uspjelo jer vlasti nisu bile sklone popuštanju, te su konačno Križevci ostali samo na nižoj gospodarskoj školi, koja je čuvala tradiciju svih triju škola. Zanimljiv je program Oblasne gospodarske učiteljske škole u kojoj su se trebala školovati muška i ženska djeca i koja je trebala preuzeti učenike Učiteljske škole.

Oblasna učiteljska gospodarska škola u Križevcima formalno nije osnovana jer nije dobila potvrdu viših vlasti. No, u stvarnosti ona djeluje do 1932. godine u okviru Učiteljske škole koja je tek tada ukinuta. Njen su program osmislili stručnjaci Ljubomir Maštrović, Josip Predavec i, dakako, Rudolf Herceg. Oni su bili članovi Hrvatske seljačke stranke i vrlo aktivni u Oblasnom odboru Zagrebačke oblasne skupštine. Bilo je zamišljeno da škola bude kombinacija učiteljske i gospodarske škole, odnosno da školuje kadar seoskih učitelja koji bi bio široko upotrebljiv u nastavi u osnovnim školama, ali isto tako i u radu Seljačke sloge te u održavanju analfabetskih tečajeva. Škola je imala moderan program koji ukazuje na to da su uzeta u obzir najnovija dostignuća i spoznaje tadašnjeg gospodarstva, te da je trebala pripomoći unaprjeđenju sela.

***Ključne riječi**: gospodarsko učiteljska škola, Križevci, 1928. godina, povijest školstva*

1.

Križevci su bili grad kulture i prosvjete poput Zagreba i Varaždina. Imali su poslije Prvog svjetskog rata čak tri srednje škole, što je gotovo jedinstven primjer u monarhističkoj jugoslavenskoj državi.

Hrvatska je bila i jest poljoprivredna zemlja i zbog toga je poljoprivredno školstvo izvanredno važno. Centar takvog školstva bilo je od 1860. u Križevcima i uspjelo se to održati do danas, usprkos višekratnim nastojanjima da se umanji rang škole i njezin

ugled. Razdoblje oko 1929. bilo je osobito kritično, jer su u Križevcima tada radile i gimnazija i učiteljska škola. Kako bi se spasile te škole, 1927. se inicijativom Stjepana Radića, a u provedbi Oblasnog odbora Zagrebačke Oblasne skupštine javlja zanimljiv pokušaj pretvaranja Učiteljske škole u Oblasnu gospodarsku učiteljsku školu koja je trebala stvarati učiteljski kadar s većim znanjem u gospodarstvu, koji je bio osobito prikladan za građanske škole, ali bi imao široku primjenu po selima.

2.

Najstarija gospodarska škola u Hrvatskoj osnovana je pod nazivom Gospodarsko šumarsko i ratarsko učilište u Križevcima. Osnivanje Gospodarskog i šumarskog učilišta i Ratarnice u Križevcima odobreno je 23. travnja 1860. godine. Kadrovi školovani u ovoj školi uz kombiniranje teorije i prakse pomogli su stvaranju drugih poljoprivrednih škola, pa je profesor križevačkog učilišta Vojtjeh Vavra 1884. sudjelovao u gradnji ratarnice u Požegi, koja je otvorena 1885. godine. (Potrebica, 1996; Ciglar, 1966, 7) Isto je bilo s vinogradarskom školom u Iloku, poljoprivrednom školom u Petrinji 1889, poljoprivrednom školom u Kninu, itd. Godine 1898. Šumarski je odjel Gospodarskog učilišta preseljen u Zagreb, gdje je otvorena Šumarska akademija. Iako Križevci nisu bili nikakvo upravno središte poslije 1886., ipak je grad zahvaljujući prosvjetnom kadru imao izvanredan društveni, zabavni i politički život. Uspješno je izbjegao provincijalizam i u njemu je školska inteligencija davala ton društvenom životu. U Križevcima u kontinuitetu djeluje ilirska (narodna) knjižnica od 1838. godine. Možda niti jedan grad u Hrvatskoj veličine Križevaca nije imao toliko inteligencije koji su rođenjem ili radom pripadali križevačkom korpusu. Oni su unosili u Križevce aktivnost koja je bila radikalnija od one u Zagrebu, a svakako su bili iznad i izvan svog vremena, jer su mnogi dolazili iz drugih krajeva zemlje pa i Europe, pa su donosili i mnoge znanstvene ideje. Križevačko gospodarsko učilište bilo je temelj gospodarskog poljoprivrednog školstva u Hrvatskoj, pa je postojala veza između ovog učilišta, požeške ratarnice osnovane još 1882., te Vinogradarske i voćarske škole u Petrinji i Vinogradarske i voćarske škole u Iloku (100. obljetnica, 1999.), osnovane 1899. godine, te škole u Požegi. Sve su te škole osnivane postupno na osnovi zaključka Zemaljskog Kulturno-prosvjetnog vijeća iz 1877. godine pomoću kojega se ban Ivan Mažuranić ipak umiješao u gospodarska pitanja, protivno Hrvatsko-ugarskoj nagodbi. To su često isticali Stjepan Radić i Josip Predavec, pa je čak i Antun Radić kritizirao rad ove škole koja da proizvodi agrarne službenike u općinskim upravama, a ne agrarce.[1]

Usprkos brojnim reformama, Križevci su do danas ostali sjedište poljoprivredne nastave i znanstvenih istraživanja, te je ta tradicija gospodarske škole i poljoprivredne naobrazbe u Križevcima izvanredno snažna. Inicijativom mađaronskog bana Khuena Héderváryja donesen je 6. veljače 1886. *Zakon ob ustroju županija i uređenju uprave u županijah i kotarih* kojim su spojene Križevačka i Bjelovarska županija, s time da je sjedište nove Križevačko-bjelovarske županije bilo u Bjelovaru. (Kolar, 2008,18-

[1] Antun Radić je više puta kritizirao rad križevačke Gospodarske škole.

20) Tim gubitkom izgubili su i znatan dio svoje upravno-političke uloge. No ipak su Križevčani uspjeli zadržati i razvijati poljoprivrednu školu i ratarnicu, silno ponosni na tu svoju školu, pa se redovito objavljivala povijest te škole kojoj je 1877. Mažuranićevom reformom školstva iz 1874. bila osigurana financijska stabilnost. (Vichodil, 1885; Husinec i Delić, 1999; 140 obljetnica, 2000.) U zamjenu za gubitak šumarskog odjela Križevci su dobili Bakteriološki zavod, osnovan 1901., a 1902. i Agrikulturno-kemijski zavod, ali ovi zavodi nisu imali nastavni karakter.

Gospodarska škola u Križevcima školovala je djecu iz Slavonije, Dalmacije, Istre, Slovenije, Mađarske, a 1913. tu je školu završio i Slavko Kolar (Husinec i Delić, 1999, 137), a škola nije prekidala rad ni za Prvog svjetskog rata..Tako je dočekan i završetak Prvoga svjetskog rata, kad je Gospodarsko učilište doživjelo znatne promjene u strukturi nastavnog kadra, ali je izgubilo svoj monopolni položaj.

3.

Hrvatska je oduvijek bila poljoprivredna zemlja, ali je broj stručnih pa čak i osnovnih škola bio malen, te je bilo čak i poslije Prvoga svjetskog rata mnogo nepismenih. Taj se problem pokušavao riješiti organiziranjem analfabetskih tečajeva, rada Prosvjetnog saveza i na druge načine. Međutim, učinci ovakvog rada često nisu bili zadovoljavajući, a učitelji koji su dolazili iz običnih učiteljskih škola nisu bili pripremljeni i za pouku u gospodarstvu.

Promjene su međutim bile česte u statusu škola. Kada je u Zagrebu 1919. osnovan Poljoprivredni fakultet, ukinuto je Više gospodarsko učilište u Križevcima, ali je ostala četverogodišnja Srednja gospodarska škola, koja se ubrzo pretvorila u trogodišnju Srednju gospodarsku školu, koja je radila s prekinutim kontinuitetom do 1963. godine. (Husinec i Delić, 1999, 32)

Grad Križevci našao se 1921. godine u teškoj gospodarskoj situaciji koja je nastupila u svim mjestima na željezničkoj pruzi Rijeka – Zagreb – Križevci – Koprivnica – Budimpešta. Sva raspoloživa sredstva države usmjeravala su se prema Srbiji porušenoj u Prvom svjetskom ratu. Ukinuća Bjelovarsko-križevačke i Varaždinske županije i uvrštavanje tog područja pod Osječku ili Zagrebačku oblast 1922. godine pokazivali su tendenciju da se ovo područje poznato po bunama, zelenom kadru, ali i intelektualcima podijeli, a njegova uloga u politici, upravi, pa i školstvu umanji. Željeznička pruga prema Mađarskoj bila je strogo kontrolirana, a vlakovi čak i poslije ugušenja boljševičke bune u Mađarskoj 1920. rijetki, jer nije otvorena pruga do Rijeke koja je bila pod okupacijom Italije. Nova jugoslavenska država isticala je stalno svoj demokratizam opravdavajući time postojanje nove države Srba, Hrvata i Slovenaca, no nije uspjela to i ostvariti jer je sva vlast bila centralizirana u Beogradu, te su osobe od povjerenja, uglavnom Srbi, bili nositelji suvereniteta nove države i zauzimali sva vodeća mjesta i u školstvu, što je izazivalo žestoko nezadovoljstvo pripadnika drugih naroda. Novo društvo bilo je u stalnom socijalnom previranju, a stranačke borbe bile su osobito žestoke i vođene dobrim dijelom i zbog gospodarskih problema. Do 1924. umanjen je zbog

jakog dinara gotovo potpuno izvoz poljoprivrednih proizvoda u Srednju Europu, pa je došlo do izražene kreditne krize i Narodna banka Kraljevine SHS nije više prelijevala novac u lokalne banke i štedionice. Gospodarska situacija je bila teška, pa je to u prvom redu osjetilo nabujalo školstvo.

Grad Križevci imali su 1921. godine 700 kuća, 1478 domaćinstava i 7500 stanovnika. Imali su status slobodnog kraljevskog grada od 1225., te su čuvali u gradskom arhivu svoje povelje i bili vrlo ponosni da su u njemu održavani i sabori, pa i krvavi sabor 1397. godine. U Križevcima su pavlini 1665. osnovali svoju gimnaziju, a od 1777. imali su i biskupiju grko-katoličku (unijatsku). (Almanah, 1931, 337 i 363). Međutim, u popisu stanovništva 31. ožujka 1931. iskazali su 1662 domaćinstva, ali je broj stanovnika opao na 7032, što znači da je posve protivno povijesnom razvitku broj stanovnika u Križevcima opao zbog odlaska onih koji nisu imali od čega živjeti.[2] U gradu Križevcima bilo je kotarsko sjedište, a djelovala su i brojna društva te stočarska i livadarska zadruga. Radile su i dvije banke, tvornica suhomesnate robe, paromlin i pilana te dvije ciglane. Grad je imao električnu centralu te hotele "Grand hotel" i "Brenner", ali i koncertnu dvoranu i kino "Edison". Takvu strukturu imali su samo gradovi koji su bili županijsko središte. Grad Križevci su taj položaj izgubili, ali je ostala tradicija, voljnost stanovništva da djeluje preko društava i da podrži svaku vrijednu društvenu, a osobito prosvjetnu akciju.

Križevčani su posebno bili ponosni na svoju staru Gospodarsku školu i zavod. Godine 1923. osnovana je u Križevcima i Stanica za oplemenjivanje bilja, pa se činilo da će sve ići najbolje, iako se odustalo od novogradnje bakteriološkog zavoda pri Gospodarskom učilištu, koju su izradili Janko Holjac i Stjepan Podhorski 1906. u stilu razvijenog historicizma. No zgrada je izgrađena, dakako po drugačijim nacrtima, ali kao gimnazija 1924. godine. (Domljan, 1993, 128)

4.

Moglo bi se očekivati da se križevačko gospodarsko učilište poslije Prvoga svjetskog rata digne na viši rang i bolje opremi kadrovima i sredstvima. No, to se nije dogodilo, suprotno očekivanjima. Osnivanje novih specijaliziranih škola u Srbiji umanjilo je značaj križevačkog učilišta i ono doživljava čitavo međuratno razdoblje kao vrijeme propadanja.

Ipak je ova škola preživjela i to teško vrijeme, ali kao **Srednja poljoprivredna škola** osnovana je 20. ožujka 1920. iz Srednje gospodarske škole koja djeluje do 1960. i koja je od 1919. do 1925. četverogodišnja, a od 1925. do 1941. trogodišnja, s time da se onda počela pretvarati u visoko učilište (140 obljetnica, 14). Ratarnica kao niža škola praktične naravi pretvara se sve više u tečaj i 1931. prestaje djelovati, odnosno Ukazom br. 30711 od 24. VIII. 1929. ova je škola pretvorena u Nižu gospodarsku školu koja ima samo niže razrede, a time se i broj učenika u 1928./1929. s 308 upisanih i 21 maturanata smanjuje 1929./1930. na 184 učenika i 36 učenika koji su položili malu maturu. (Husi-

[2] Isto, XII, str. 689.

nec i Delić, 1995, 38). Neke druge škole iz vremena Austro-Ugarske Monarhije prošle su i gore. Tako je obustavljen rad Poljoprivredne škole u Splitu te zamijenjen novom poljoprivrednom školom u Sinju i školom na Glavici kod Knina, kao potrebnijima i bližima poslu kojim se imaju baviti.

5.

Monarhistička Kraljevina SHS dopustila je u prvoj fazi osnivanje brojnih škola i fakulteta, te su to iskoristili i Križevci gdje su 1920. godine osnovane dvije srednje škole: Učiteljska škola i Realna gimnazija.

Učiteljska škola je osnovana u zgradi stare pučke škole 30. travnja 1920. te je odmah upisano 39 učenika čiji se broj 1923. uvećao na 109. (Križevačka preparandija, 2002) Škola je imala kvalitetne nastavnike: Mijo Graho, Svetozar Grubač, Vladimir Heruc, Ćiril-Metod Hrazdira, dr. Marks Engl, dr. Rikard Kraus, Ljuba Lapaine, dr. Marko Mohaček, dr. Janko Obreški, Nikola Pavić, dr. Dane Šajatović, dr. Žiga Šugh, Stjepan Šušnić s privremenim ravnateljem Jurom Šušnjakom nastojali su da škola bude što kvalitetnija, osobito kada je 1923. za profesora metodike postavljen dr. Anton Cividini. U posljednjoj fazi školu je vodio dr. Dragutin Grdenić. Prva generacija maturanata ove škole izašla je u ljetu 1924., a učitelji te mature Marijan Detoni, Milan Grubić, Juraj Jurčić, Nikola Kajić ostavili su trag u slikarstvu, prirodoznanstvu, književnosti i politici. Učiteljska škola je imala svoje udruženje "Svačić" a izdavali su i časopis *Nova škola* čiji je prvi broj promoviran 1924. povodom 50. godišnjice rada Đure Arnolda i izgradnje nove zgrade u kojoj su smještene i Realna gimnazija i Učiteljska kola. (Križevačka preparandija, 2002, 32)[3] Škola je bila osposobljena i za polaganje učiteljskog ispita, pa je tu praktični učiteljski ispit položila 4. rujna 1926. Zora Lovrak, žena književnika i učitelja Mate Lovraka, stekavši upravo na temelju ovog ispita stalnost.[4] No učiteljske škole postojale su i u Zagrebu, Osijeku, Petrinji, Gospiću, Čakovcu, Pakracu i Dubrovniku, a ženska učiteljska škola se nalazila u Karlovcu i u samostanu sestara milosrdnica u Zagrebu, te je s obzirom na mogućnosti bilo mnogo nezaposlenih učitelja. (Almanah, 1923, II-3, 117) Škola se dakle našla na listi onih koje treba ukinuti, pa je zavladao strah i kod nastavnika i kod učitelja što će se dogoditi.

6.

7. kolovoza 1920. dopušteno je i otvaranje **Realne gimnazije** pri čemu su Križevčani isticali da je od 1674. do 1786. u Križevcima djelovala Pavlinska gimnazija. Realna gimnazija je 1929. također reducirana na nižu gimnaziju, ali je 15. srpnja 1941. ponovno obnovljena, da bi poslije 1945. bile spojene gimnazija i učiteljska škola. Tek

[3] Isto, str. 32. Časopis je izlazio do 1929. godina. U svesku 9. je Đuro Sudeta objavio studiju *Što je škola rada*, a i Mato Lovrak koji tada službuje u Velikom Grđevcu piše u rubrici *Iz škole ljepšega* 1924. svoje prve zapise o radu s djecom koji nisu nigdje navedeni u objavljenim Lovrakovoim bibliografijama.

[4] Hrvatski državni arhiv (HDA), personalni dosje Prosvjete, kut. 211, f. 890. – Zora Lovrak.

1991. ponovno je postala samostalna pedagoška ustanova koja djeluje pod nazivom Gimnazija Ivana Zakmardija Dijankovečkog. (Husinec i Delić, 1990, 23-24, 124-128)[5] U toj gimnaziji je od 1923. do 1926. radio kao redovni profesor i Ljubomir Maštrović čiji je izbor za križevačkog gradonačelnika, a onda i rad u Oblasnom odboru Osječke oblasne skupštine bio izvanredno važan za pokušaj pretvaranja učiteljske škole u Križevcima u Oblasnu gospodarsku učiteljsku školu.

7.

Sredinom tridesetih godina činilo se da će se održati sve tri škole. No ova očekivanja bila su ubrzo prekinuta. Zbog blizine realne gimnazije u Koprivnici i učiteljske škole u Čakovcu, Križevci, koji su imali tri srednje škole, upadali su u oči, i oni su se prvi našli na listi ukidanja. Bila je to tragedija za nastavnike, ali i za grad Križevce koji je već 1918. izgubio mnoge izvore prihoda obustavljanjem robnog prometa prema Mađarskoj. Propadanje grada bilo je očito i brzo dopisom Prosvjetnog inspektora Pravnog odjeljenja Zagrebačke oblasti još 1926. da će zbog hiperprodukcije učiteljskih škola i Učiteljska škola u Križevcima biti zatvorena.[6]

Nesigurni hoće li moći maturirati, učenici su počeli napuštati školu i umjesto 50 koliko ih je maturiralo u ljeto 1926. godine, 1927. završilo je maturu na Učiteljskoj školi samo 16 učenika. (Križevačka preparandija, 2002, 132) Bili su ugroženi i nastavnici. Iako su neki od prvih nastavnika već napustili školu, na Učiteljskoj školi još su radili Vladimir Heruc od 1920. do 1929., Vjekoslav Hranilović od 1921. do 1926., Božo Oštrić od 1921. do 1929., Vladimir Raić od 1921. do 1929., Božidar Vitas od 1921. do 1929., dr. Ante Cividini od 1922. do 1928., Luka Degoricija od 1922. do 1929., Ivan Belan od 1923. do 1929., Milan Marsić od 1925. do 1929., Ante Neimarević od 1925. do 1929., Mato Seljačić od 1926. do 1929., Tomo Starc od 1926. do 1929., Marko Vunić od 1926. do 1929. godine. (Križevačka preparandija, 2002, 128) Hitno su se tražila rješenja za školu, na nastavnike i za učenike. Prekrasna zgrada nove Realne gimnazije na brijegu nudila je rješenje, tj. spajanje Učiteljske škole s Realnom gimnazijom, pogotovo stoga što su mnogi nastavnici radili na objema školama te je iz toga niknula ideja o osnivanju Oblasne gospodarske učiteljske škole.

U brizi za školu, ali i za svoja radna mjesta do kojih je bilo teško doći, križevački nastavnici povezali su se s Oblasnim odborom Zagrebačke oblasti kojemu je od veljače 1927. do smrti u kolovozu 1928. bio na čelu Stjepan Radić, te su uz veliko zalaganje Josipa Predavca osmislili rješenje kako da se spasi ova škola, pretvaranjem u kombini-

[5] Ova je gimnazija okupljala uglavnom mladi nastavni kadar i pod direktorom Jurjem Šušnjakom od 1920. do 1925. i Josipom Krajščanom (1925.-1928.), te dr. Dragutinom Grdenićem (1928.-1932.) ovdje su radili Nikola Čuljak (1924.-1933.), Luka Degoricija (1922.-1925.), dr. Maks Engel (1920.-1929.), Vladimir Heruc (1920.-1929.), Ivan Lovriček, Stjepan Narkuš (1925.-1928.) , Ljubomir Maštrović (1923.-1926.), dr. Marko Mohaček (1921.-1927.), Božena Oštrić (1920.-1932.), Vladimir Raić (1921.-1931.), Dane Smičiklas (1921.-1929. i 1932.-1941.), Juro Stahuljak (1925.-1928.), Stjepan Sušnić (1920.-1932.), dr . Žiga Šugh (1927.-1929.), Božo Vitas (1925.-1930.), Fran Vugrinčić (1922.-1929.), Kuzma Žanetić (1928-1932.).

[6] Izvještaj, 1928: 32. Spis Prosvjetnog odjeljenja Zagrebačke oblasti br. 15775/1926.

ranu gospodarsku učiteljsku školu. To su podržali i Pribićevićevi samostalni demokrati, budući da je od jeseni 1927. do 1929. na važnosti sporazum Radić - Svetozar Pribićević, tj. Hrvatsko-srpska koalicija. (Peklić, 2004, 51 i 53). U početku se pomišljalo da se ratarnica treba preseliti u Božjakovinu, ali je Predavec ukazao na to da ondje nema uvjeta za takvu školu i da mjesto ipak mora imati kritičnu masu u stanovništvu, zgradama, knjižnicama i društvenom životu te je ratarnica ostala u Križevcima kao škola na kojoj su se održavali ratarski tečajevi, ali je kontinuitet držala Gospodarska škola kao srednja škola.

Križevci su se žestoko oduprli pokušajima ukidanja svojih škola, a Stjepan Radić je na narodnom skupu u Križevcima 1928. rekao da su Križevci silno opustošeni gašenjem mnogih institucija te da su Učiteljska škola i Gimnazija otvorene te zgrada izgrađena troškom od 5,000.000 dinara i da bi ukidanje bilo koje od ovih institucija značilo povrat u vremena bana Khuena Héderváryja, kada su Križevci kruto kažnjeni radi svoje opozicije. (Peklić, 2004, 65)

Ukazivalo se na to da su Križevci bili žarište poljoprivrednog školstva u Hrvatskoj, ali i na širem prostoru jugoistočne Europe.

8.

Uredbom Ministarskog savjeta od 26. studenog 1927. Oblasni odbor Zagrebačke oblasti preuzeo je od Ministarstva poljoprivrede Srednju gospodarsku školu u Križevcima, Nižu poljoprivrednu školu (ratarnicu) koja je bila preseljena iz Križevaca u Božjakovinu gdje je bila i domaćinska škola nastala spajanjem domaćinske škole u Vrbovcu i Božjakovini, Agrikulturalno-kemijski zavod u Križevcima, Stanicu za oplemenjivanje bilja i Zavod za bolesti bilja u Križevcima itd. (Godišnji izvještaj, 1928, 19-20; Husinec i Delić, 1999, 136). Oblasni odbor je počeo s reorganizacijom većine ovih ustanova, a po ideji Josipa Predavca koji je bio predstojnik Odjela za narodno gospodarstvo, naišavši na osobiti otpor kod postojećeg vodstva Srednje gospodarske škole u Križevcima koja nije prihvaćala Predavčeve prijedloge, smatrajući ih preradikalnima za naše prilike.

Došavši pod Zagrebačku oblast, Oblasni odbor je tražio da se u gospodarsku školu upisuju samo učenici iz područja Zagrebačke oblasti jer ih Oblast financira, što je izazvalo veliko nezadovoljstvo đaka koji su bili djeca roditelja koji su još u 19. stoljeću polazili ovu školu iz raznih dijelova Hrvatske, Slavonije, pa čak i Dalmacije, te je ova odluka bila ubrzo ukinuta. I Oblasni odbor je također popustio te sufinancirao ekskurziju 14 đaka u Čehoslovačku od 14. do 30. rujna 1928. s 15.000 dinara od potrebnih 21.000.[7] Prema zaključku sjednice Oblasnog odbora od 16. VIII. 1928. pod t. 6 raspisan je i natječaj za nastavnike na Oblasnoj srednjoj gospodarskoj školi.[8]

[7] HDA, Zagrebačka oblast, kut. 3 - 593 Prs 28. Zapisnik Oblasnog odbora 27. VIII. 1928. toč. 5. br. 21468.

[8] HDA, Zagrebačka oblast, kut. 3, br. 634 Prs 1928. toč. 4. Na natječaju je izabran Alfons Heisinger za profesora historije i filozofije. Za matematiku su se javili Josip Gold i Ivo Dragičević te je izabran Gold. Za veterinarsku grupu javili su se ing. Nikola Zdanovski i ing. Ljerka Filipović te je primljen Zdanovski. Za matematičku grupu javili su se ing. Vinko Sadar i Milan Grloci, ali je izabran dr. Pavle Kurman. Za veterinarsku grupu javili su se dr. Ivan Blaževac i Ivan Zdunić i izabran je Zdunić.

Sve su škole po preuzeću od Oblasnog odbora 1928. u svom naslovu dobile oznaku da su oblasne ustanove, ali je najviše muke predstavljala Realna gimnazija i Učiteljska škola, koje je Ministarstvo prosvjete odlučilo već 1926. prestati financirati, jer vlasti nisu uspjele sastaviti ni državni budžet, već se poslovalo s dvanaestinama, gdje su sredstva prebacivana iz jednog fonda na drugi po potrebi. Dopušteno je djelovanje škola u Križevcima samo ako lokalne vlasti ili Zagrebačka oblast preuzmu financiranje. (Peklić, 2004, 51) Ideja je bilo različitih i kod Oblasnog odbora Zagrebačke oblasne skupštine koji je počeo djelovati u veljači 1927. godine. Najavljeno je da će se Oblasna ratarnica u Križevcima pretvoriti u više tečajeva iz raznih grana gospodarstva za odrasle seljaka. Dva takva zimska tečaja već su i održana pri srednjoj gospodarskoj školi 1927. godine. Za gospodarsku školu za seoske domaćice u Božjakovini Oblasni je odbor predviđao preseljenje u Križevce, gdje se ta škola trebala uključiti u Oblasnu gospodarsku učiteljsku školu koja je trebala imati i ženski odjel, a taj odjel je trebao raditi po nešto izmijenjenom programu s obzirom na učenike.

Učiteljska škola u Križevcima bila je zbog najave ukidanja najviše ugrožena. Najava da će se organizirati u Oblasnu gospodarsku učiteljsku školu, koja bi bila kombinacija Gospodarske i Učiteljske škole sa svrhom da se u njoj obrazuje kadar koji bi bio upotrebljiv za gospodarsku, domaćinsku, opismenjivačku i društvenu ulogu na seoskim školama, dala joj je novi polet. Tako je od 30 maturanata u ljeto 1926. broj maturanata u ljeto 1927. opao na 16, da bi onda u ljeto 1928. iznosio 41 učenika [9], što znači da je reorganizacija provedena iako za to nije bilo dozvole, i da su mnogi našli svoj interes u završetku ovakve škole. To se onda i pokazalo za vrijeme šestosiječanjske diktature kada su učitelji i učiteljice koji su završili ovakvu gospodarsku učiteljsku školu mogli posegnuti za radom u pjevačkim društvima, etnografskim zborovima, analfabetskim

[9] Navodimo imena maturanata Preparandije 1928. godine: 1. Miroslava Abramović, 2. Smiljana Blaić, 3. Matilda Bugarin, 4. Slavoljub Čapek, 5. Mira Černe; 6. Zlata Dabić; 7. Mirko Damić; 8. Franjica Filipović, 9. Margareta Galović, 10. Zvonimir Gaži; 11. Franjo Gložinić; 12. Irena Heraković; 13. Viktor Kirin, 14. Olga Koharović; 15. Marijan Kovačić; 15. Ivana Krušec; 17. Barica Markeš; 18. Marija Maštrović; 19. Darinka Mihelčić; 20. Zvonimir Mostovac; 21. Hermina Nigman; 22. Emil Novaček; 23. Ivka Novaković; 24. Adolf Polšek; 25. Anđelko Radetić; 26. Nadežda Radotić, 27. Ivan Rademand; 28. Milan Ružić; 29. Josip Sabolović; 30. Zvonimir Sajko; 31. Andrija Sieber; 32. Nikola Smičiklas; 33. Milan Šepak; 34. Ljubica Turković; 35. Vladimir Vaniček; 36. Ivana Višošević; 37. Josip Lovrić, 38. Marijan Garapić; 39. Nedeljka Jakšić, 40. Branko Sučić; 41. Nikola Šarić. U ljeto 1929. kao posljednji maturanti prije prekida maturiralo je čak 56 učenika, što znači da je škola privukla mnogo pažnje: To su: 1. Marijan Garapić, 2, Nedeljka Jakšćić, 3. Ivka Novaković, 4. Ivan Rodemond, 5. Zvonimir Šajko, 6. Branko Sučić, 7. Nikola Šarić, 8. Vlasta Beneš, 9. Rozalija Benkek, 10. Anđelina Dužanec, 11. Margareta Galović, 12. Franca Habijanec, 13. Irena Hranilović, 14. Anka Iverović, 15. Rozalija Kamenarić, 16. Anđelina Kmetić, 17. Ivana Kunst, 18. Marta Marić, 19. Danica Nosso, 20. Dragica Ormuž, 21. Dragica Ožegović, 22. Ivana Presker, 23. Marija Slaviček, 24. Nadežda Đukić, 25. Štefanija Türk, 26. Zlata Vulović, 27. Žarko Belovitić, 28. Vjekoslav Demuth, 29. Zvonimir Filipović, 30. Josip Đukešić, 31. Viktor Kirin, 32. Antun Kirinčić, 33. Josip Klepić, 34. Mihajlo Kovač, 35. Martin Lešić, 36. Antun Novak, 37. Zvonimir Pavlović, 38. Đuro Popović, 39. Petar Pražić, 40. Ivan Smolac, 41. Marko Vrbanić, 42. Dragutin Volf, 43. Dušan Zatezalo, 44. Josip Zezula, 45. Josip Blažinčić, 46. Franjo Bolf, 47. Stjepan Buturac, 48. Vinko Dautanac, 49. Antun Horvat, 50. Milivoj Luketić, 51. Igor Lukež, 52. Štefanija Petrik, 53. Štefanija Slavečki, 54. Vilhelmina Šašek, 55. Štefanija Vrančić, 56. Dragica Weinberger. (Križevačka preparandija, 2002, str. 132-134.)

tečajevima jer su imali obrazovanje kojega je trebala Hrvatska seljačka stranka. Ona se naime od 1929. do 1937. nije smjela baviti političkim, već samo kulturnim radom u Seljačkoj slozi, koja i nije bila zabranjena.

Učiteljska škola u Križevcima gdje je radila i Oblasna gospodarska učiteljska škola

Ugrožena je i Srednja gospodarska škola u reorganizaciji zbog ograničenja odakle učenici dolaze. Ona je 1926./1927. godine imala svega 14 maturanata. Na Srednjoj gospodarskoj školi u reorganizaciji pao je broj učenika koji su upisali četvrti tečaj 1927./1928. na svega šest učenika, dok ih je prethodne godine bilo 13. Na ovo opadanje broja učenika svakako je djelovala najava vodstva škole da će se u školu primati samo učenici iz područja Zagrebačke oblasti, te su mnogi potražili mjesta u novootvorenim gospodarskim školama u svome području. Srednja gospodarska škola kako ju je zatekao Oblasni odbor Zagrebačke oblasne skupštine bila je četverogodišnja škola u kojoj se tri godine slušala teoretska nastava, a četvrte su apsolventi morali proboraviti na gospodarskoj praksi na kojem većem državnom, samoupravnom ili privatnom imanju. Škola je kao Oblasna škola otvorena već u jesen 1927. godine te je imala 83 učenika, od čega je čak četrdeset upisano u prvi razred, a prema Uredbi kako su je osmislili Ljubomir Maštrović[10] i Josip Predavec,[11] oba visoko pozicionirani dužnosnici Hrvatske seljačke stranke u Zagrebačkoj oblasnoj skupštini i Oblasnom odboru. Škola je vođena pod budnom paskom predstojnika Oblasnog odbora za narodno gospodarstvo Zagrebačkog Oblasnog odbora zagrebačke oblasne skupštine. Na poticaj Odbora

[10] Ljubomir Maštrović (Nin, 7. IV. 1893. – Zadar, 10. XI. 1962.). Gimnaziju je završio u Zadru, a Filozofski fakultet u Zagrebu gdje je bio predsjednik akademskog kluba "Kumičić" i urednik omladinskog lista *Mlada Hrvatska.* Prvo mjesto bilo mu je u Šibeniku koji napušta 1919. zbog talijanske okupacije. Dolazi u Križevce te dobiva prvo mjesto na Učiteljskoj školi, ali je uskoro premješten u Osijek i Rumu. Vraća se na Realnu gimnaziju u Križevcima i bori se žestoko protiv njenog ukidanja, tvrdnjom da je grad uložio velika sredstva da se ona osnuje. U traženju izlaza za tri srednje škole u Križevcima bio je zagovaratelj ideje da se Učiteljska škola pretvori u Oblasnu gospodarsku školu, za što je uživao punu podršku Stjepana Radića. Izabran je 1926. za gradskog načelnika Križevaca, ali ga je veliki župan Bogdan Stopar smijenio, na što ga je Stjepan Radić poslao u Osijek da vodi tamošnji Oblasni odbor. Međutim, 1928. ponovno je izabran za gradskog načelnika u Križevcima, smijenjen s toga položaja odlukom kralja Aleksandra Karađorđevića. Živi u Križevcima, ali se ne slaže s dr. Vladkom Mačekom, pa pokreće 1934. svoj list *Dom*, što je ponukalo Mačeka da ga izbaci iz HSS-a. Maštrović 1936. napušta Križevce i poslije rada na Partizanskoj gimnaziji u Zagrebu vraća se 1951. u Zadar gdje je izvanredno aktivan, i urednik je *Zadarske revije* (Peklić, 2004:49-50).

[11] Josip Predavec (Rugvica na Savi, 3. VII. 1884. – Dugo Selo, 1933.). Iako seljački sin, dobio je stipendiju od 600 kruna iz zaklade baruna Jelačića Bužimskog s kojom je završio Realnu gimnaziju u Zagrebu 1896. godine. Međutim, Zemaljska vlada davala je samo stipendije za učenike Kraljevskog višeg gospodarskog učilišta u Križevcima, a Predavec je uz podršku braće Radić, koji su smatrali da križevačka škola nije adekvatna potrebama naroda, nastavio školovanje na Gospodarskoj akademiji u Taboru.

Josip Predavec,
1927. godine. Atelijer
Stojković, Beograd

škola je na kraju školske godine poduzela 14-dnevnu ekskurziju u Čehoslovačku te su učenici razgledali Maribor, Beč, Brno, Kromeriž, Prag i brojna druga mjesta, usmjerivši posebnu pažnju vinogradarskim, voćarskim i mljekarskim školama (Godišnji izvještaj 1928, 21). U šk. god. 1928./1929. upisano je u ovu školu 29, a 1929./1930., kada je škola potpala pod Savsku banovinu, 22 učenika. (Husinec i Delić, 1999, 136-137)

Istovremeno se intenzivno radilo na pretvaranju ove učiteljske škole u kombiniranu Gospodarsku učiteljsku školu koju bi samo iznimno mogli pohađati i đaci iz drugih oblasti. Preispitavši stanje školstva u Križevcima, Oblasni je odbor zaključio da se Učiteljska škola u Križevcima treba pretvoriti u oblasni zavod za spremanje narodnih učitelja, tj. onih koji bi mogli voditi razne obrazovne tečajeve za omladinu u dobi od 14 do 18 godina, ali i raditi kao učitelji u osnovnim školama s posebnim težištem na gospodarskoj nastavi. Takav je zaključak stvoren na prijedlog Ljubomira Maštrovića, a na inicijativu Stjepana Radića te je u proračunu za 1928. osiguran iznos od 200.000 dinara (Godišnji izvještaj, 1928, 31). Ovu je akciju ubrzala najava Ministarstva Prosvjete u Beogradu od 13. kolovoza 1928. da neće financirati zgrade gimnazija i učiteljskih škola, najavivši reduciranje škola osim u slučaju da Oblasni odbor preuzme financiranje tih škola ako su mu potrebne (Godišnji izvještaj, 1928, 31). Josip Predavec odgovorio je Ministarstvu preko oblasnog velikog župana Bogdana Stopara, nesklonog Hrvatskoj seljačkoj stranci, da oblasne samouprave nemaju obvezu da uzdržavaju državne zgrade, i da je u Ustavu naglašeno besplatno školovanje djece. Izjavljuje da je Oblasni odbor spreman preuzeti i zgrade i svu brigu za srednje škole u Križevcima ako ministar izluči iz državnog proračuna svotu koja odgovara stvarnoj poreznoj snazi stanovništva Zagrebačke oblasti i stavi tu svotu na raspolaganje Oblasnom odboru, ističući da se nada da će Ministarstvo lagano donijeti ovu odluku jer da Zagrebačka oblast plaća u ime državnih poreza i drugih državnih daća i taksa preko milijardu dinara godišnje (Godišnji izvještaj 1928, 31).

[11] Svoje školovanje usavršava spoznajama kako funkcioniraju seljačka gospodarstva i gospodarsko školstvo u Danskoj, Moravskoj, Češkoj, Štajerskoj i Kranjskoj. Vraća se u Zagreb i zapošljava u Hrvatskoj poljodjelskoj banci u Zagrebu koja je osnovana 1901. godine s crkvenim kapitalom. Povezavši se prisno s braćom Radić, postaje njihova desna ruka u izdavačkoj i stranačkoj organizaciji, usmjeren posebno prema gospodarskim problemima, te je pokretač gotovo svih gospodarskih institucija koje je osnovao Stjepan Radić preko svoje stranke. Sam nikada nije bio izabran za zastupnika, iako se kandidirao više puta. Neki su očekivali se da će poslije smrti Stjepana Radića on naslijediti stranku, no taj je položaj zauzeo dr. Vladko Maček, a Predavec je zbog svojeg rada u gospodarskim institucijama koje je izgradila Hrvatska seljačka stranka bio osuđen na tri godine robije, da bi po izlasku bio ubijen pod nerazjašnjenim okolnostima. Predavec je imao uzorno dobro u Dugom Selu te je budno pratio što se dešava sa Srednjom gospodarskom školom u Križevcima i kako se urušava školovanje u gospodarstvu poslije 1918. godine. Bio je autor brojnih članaka o gospodarstvu s uputama kako treba raditi na zemlji. (Kolar, 1993: 210)

Iako odgovor političkih vlasti nikada nije stigao, Oblasni je odbor s Josipom Predavcem i prof. Ljubomirom Maštrovićem počeo s reformama srednjeg školstva u Križevcima. Prvo je provedena anketa o analfabetima, te je Oblasni odbor 27. srpnja 1928. okružnicom pozvao sve općine na zajednički rad na suzbijanju analfabetizma, a počele su se slati i Hercegove *Abecedarke* kada je otisnuto treće izdanje, nakon što je Oblasni odbor preuzeo i Nakladu školskih knjiga u Zagrebu u svoju režiju. (Godišnji izvještaj, 1928, 31)

9.

Pretvaranje učiteljske škole u Oblasnu gospodarsku učiteljsku školu odvijalo se pod pritiskom ukidanja svih srednjih škola u Križevcima. U traženju izlaza profesori su se dosjetili da bi se dotadašnja Učiteljska škola mogla reformirati u Gospodarsku učiteljsku školu, školu koja bi kombinirala sadržaj učiteljske i gospodarske škole, a Josip Predavec koji je polazio sličnu školu u Češkoj bio je zagovornik takvog školstva. Učenici koji su u Češkoj polazili takvu školu bili su mnogo korisniji za selo od učitelja školovanih po dotadašnjim programima. Hrvatska, lišena veleposjeda, koji su bili na jedan način centri za poljoprivredu svoga kraja, trebala je sada mnogo uzornih seoskih dobara odnosno putujućih poljoprivrednih učitelja. Trebalo je modificirati i nastavu u seoskim osnovnim školama, jer su djeca uglavnom ostajala na selu i znanje o poljoprivredi bilo im je izvanredno korisno. Tečajevi za mlade seljake i domaćice su se održavali, ali njihova nestalnost nije bila garancija da će seljaci kroz osnovno školovanje dobiti potrebno znanje o poljoprivredi. Prije su poljoprivredne savjete dijelili i svećenici, pa među takve pionire agrarne pedagogije treba uvrstiti Dragomira Stražimira, koji je također koristio češke priručnike i dopisivao se s češkim svećenicima o gospodarskim pitanjima. No, smanjivanjem posjeda kroz agrarnu reformu svećenici su izgubili tu ulogu, pa je i domaćinska škola za seoske djevojke preselila iz Vrbovca u Božjakovinu. Križevci su, dakle, opet postali centar poljoprivredne nastave. Križevačko Gospodarsko učilište je u borbi protiv filoksere još 1889. osnovalo loznjak za uzgoj amerikanske loze koja je poslužila regeneraciji vinograda (Kolar-Dimitrijević, 2003, 347). Učitelji koji su poznavali poljodjeljstvo i mogli davati seljacima savjete bolje su primani u selima, pa su školski vrtovi pokraj seoskih škola bili odlične učionice naprednog gospodarenja.

Namjera reformiranja Učiteljske škole u Gospodarsku učiteljsku školu naišla je na izvanredan otpor vlasti, iako se od nje nisu tražila nikakva financijska sredstva. Vlast nije htjela ispustiti ispod svoje kontrole niti jednu školu, a pogotovo ne učiteljsku. Međutim, vođe HSS-a su mislili drugačije i kada su im 1928. vraćeni mnogi zavodi, pa i Gospodarsko učilište u Križevcima, odlučili su pokrenuti osnivanje Oblasne gospodarske učiteljske škole u Križevcima kao specijalizirane škole za naobrazbu učitelja i učiteljica koji bi radili na suzbijanju analfabetizma, njegovanju dobrog gospodarstva te razvijanju pjevačkih društava. Učiteljske škole su bile izvanredno važne školske ustanove jer je o učiteljima ovisilo obrazovanje naroda, ali su učitelji imali i veliku ulogu za

gospodarsko obrazovanje. One su prve počele obrazovati kadrove koji nisu njegovali samo humanističku naobrazbu, već i praktična zvanja. Godine 1872., kada su definitivno ukinuti cehovi, težilo se za stvaranjem bolje obrazovanog i pismenijeg obrtničkog kadra. Na osnovi Mažuranićevog Zakona o školstvu iz 1874. počele su se osnivati građanske škole u kojima su se njegovala i praktična znanja vezana uz poljoprivredu i obrt. Djelomično su tomu služile i šegrtske škole u kojima su šegrti bili uvježbavani u računovodstvu i crtanju, dakle u onomu što će im biti potrebno kao obrtnicima. Međutim, nastavnici u tim školama bili su obični učitelji. Bilo je izvrsnih učitelja koji su postizali na tom području zavidne rezultate kao što je učitelj Ivan Tomašić, dugogodišnji učitelj u zagrebačkom Trnju, koji je reformirao tada zapušteno Trnje kroz rad u školskom vrtu na trnjanskoj školi (Spomenica škole Trnje).

Cjelovito gospodarsko obrazovanje stjecalo se poslije Prvoga svjetskog rata na gospodarskim školama, ali gospodarski stručnjaci koji su izlazili iz tih škola nisu bili učitelji, već su se uglavnom zapošljavali kao administrativni kadar u kotarskim uredima i općinama. Međutim, nitko od njih nije bio osposobljen za pedagoško djelovanje, pa je jednako kao i prije postojao kratki spoj između novih znanja i seljaka. To je s velikom pozornošću pratio Josip Predavec koji je imao uzorno dobro u Dugom Selu i koji je gledao urušavanje domaćinskih škola u Vrbovcu i Božjakovini, te sve slabije znanje učenika na Gospodarskoj školi u Križevcima. Stoga je Josip Predavec stao na čelo akcije unaprjeđivanja gospodarskog školstva, i to je pokazao upravo na reformama školstva u Križevcima, na koju akciju je bio vrlo ponosan i očekivao je puni uspjeh, jer je reforma bila korisna s obzirom na stanje našeg gospodarskog školstva (Predavec, 1928).

Prijedlog da se Učiteljska škola u Križevcima reformira u gospodarsku učiteljsku školu iznio je prvi put 1. studenoga 1927. Ljubomir Maštrović, križevački gradonačelnik, pod točkom 12. On je tom prilikom prikazao i nacrt, te je zaključeno da će se prijedlog razmotriti i onda donijeti odluka. Zatim je 18. studenoga 1927. podnio – na traženje Stjepana Radića – na sjednici Oblasnog odbora Zagrebačke oblasne skupštine u Zagrebu pod toč. 12. prijedlog za osnivanje Oblasne gospodarske učiteljske škole u Križevcima te otvaranje prvog razreda u 1928. godini. Maštrović je u dobro obrazloženom prijedlogu izjavio da bi bilo dovoljno u prvo vrijeme zaposliti direktora, dva profesora i jednog učiteljskog vježbenika, dok bi više nastavnika iz Srednje škole u Križevcima, među kojima i profesor Ante Neimarović iz Gimnazije, radili i na toj školi, te da bi za prvu godinu bila dovoljna svota od 240.000 dinara.[12] Kasnije bi trebao ravnatelj, četiri profesora, dva učitelja vještina, jedan podvornik i 3-4 vanjska suradnika te da bi osobni izdaci stajali ukupno 265.000 dinara godišnje i u nastavku rada. Smatra da bi izdaci za ogrjev, svjetlo, kancelarijski materijal, popravak pokućstva, čišćenje iznosili 25.000 dinara. Nabava knjiga, učila, posuda da bi stajala 30.000 dinara, odnosno da materijalni troškovi ne bi premašivali 70.000 dinara, a prve godine da bi bilo dovoljno

[12] Hrvatski državni arhiv, Zagrebačka oblast. Oblasni odbor Zagrebačke skupštine (dalje HDA, ZO, OO, kut. 3, br. 187 Prs 1927. – prilog o sredstvima koji je pisao prof. Lj. Maštrović. Ta je sredstva trebalo uzeti od svote od 6.000.000 dinara koja je bila deponirana kod Prve hrvatske štedionice u Zagrebu za učiteljske škole u Hrvatskoj i referent za prosvjetu Oblasnog odbora Izidor Škorjač bio je zadužen za te poslove. (HDA, OOZS, kut. 3, br. 189 Prs 1928. Zapisnik oblasnog odbora 20. IV. 1928.)

možda samo 190.000 za nastavnike i 50.000 za materijalne troškove, dakle ukupno 240.000 dinara. Smatralo se da osnivanje škole ne može i ne treba biti zapriječeno, jer se radi o korisnoj stvari.[13] No konačno donošenje zaključka je zadržano radi utvrđivanja mogućnosti financiranja i očito je rezultat bio pozitivan, jer je svota od 200.000 dinara uvrštena u proračun za 1928. godinu.

Ljubomir Maštrović, želeći da Križevci zadrže svoj položaj školskog središta, ali i zbog toga što je želio biti osnivač, a možda i ravnatelj planirane Gospodarske učiteljske škole u Križevcima, dao si je mnogo truda da sastavi prijedlog i program. Kako bi neutralizirao otpor vlasti i dobio njihovu privolu, čak se mislilo da potpuno financiranje treba snositi Zagrebačka oblasna skupština i grad Križevci.

Maštrovićev prijedlog i program iz 1927. godine nadopunjen je ispravkama Josipa Predavca, koji je bio jako zainteresiran za ovu školu. Kao predstojnik Odjela za narodno gospodarstvo, a poslije smrti Stjepana Radića i predsjednik Odbora, Predavec je unio neke ispravke i nadopune u prvotni tekst Maštrovića koji ga je sastavljao s nastavnim kadrom Učiteljske i Srednje gospodarske škole. Tekst ovog prvog nacrta Uredbe glasi:[14]

"*Uredba o oblastnom učiteljskom zavodu u Križevcima*

Čl. 1.

Svrha je oblastnog učiteljskog zavoda u Križevcima, da se u četiri godine njegovi polaznici odgoje za učitelje/ice/ gospodarskih odnosno kućanskih škola na selu, te za voditelje analfabetskih tečajeva,[15] seljačkih zadruga[16] i seljačkih pjevačkih zborova,[17] a mogu se namještati i kao učitelji osnovnih škola.[18]

Čl. 2.

Opće i pedagoško obrazovanje učenika/ica/ oblastnog učiteljskog zavoda u Križevcima imade biti po nastavnoj osnovi, koja vrijedi za drž/avne/ učiteljske škole u

[13] HDA, OO ZO, kut. 3, br. 187 Prs 1928. i kut. 4, br. 17 Prs 1928.

[14] HDA, ZO OO, kut. 3, br. 187 Prs 1928.

[15] Školu nije polazilo u nekim krajevima Zagrebačke oblasti čak 50 % djece. Akcijom Rudolfa Hercega koji je izradio *Abecedarku* počeli su pismeni seljaci poučavati nepismene pisanju i čitanju i ta je akcija pokazala izvanredne rezultate, što se pokazalo na polaganju ispita o pismenosti. Međutim, bolji su rezultati bili tamo gdje su školovani učitelji poučavali odrasle pisanju i čitanju. Ova je akcija, nakon što je Oblasni odbor Zagrebačke oblasne skupštine preuzeo Nakladu školskih knjiga, postala sve veća.

[16] Stjepan Radić je povezivanjem Hrvatskih seljačkih zadruga u Savez izgradio gospodarsku mrežu zainteresiranih seljaka.

[17] Oblasni odbor Zagrebačke oblasti podupirao je seljačku pjevačku župu "Matija Gubec" koja je organizirala smotre. Za razliku od starinskih popijevaka koje je harmonizirao Rudolf Matz, velik problem bili su zborovođe, pa je dobro došao svaki učitelj ili učiteljica koji se mogao uklopiti u taj rad. No uvijek je ostao problem zborovođe.

[18] Josip Predavec je izmijenio taj dio teksta koji glasi: "*...za učitelje/ice/ osnovnih škola, za voditelje analfabetskih i obrazovnih tečajeva, seljačkih gospodarskih zadruga i seljačkih pjevačkih zborova, za suradnika gospodarskog pokusnoga agronomskog rada te uopće cjelokupnog rada oko poljepšavanja i poboljšavanja života na selu.*"

kraljevini S.H.S., ali se kod metodike imade uzeti posebni obzir na metodu vodjenja analfabetskih i obrazovnih tečajeva za odrasle[19]*, kod glazbe i kod pjevanja za narodnu popijevku i dužnosti zborovodje. Broj naukovnih sati za sve predmete kao i propise za praktične vježbe odredit će posebnim pravilnikom Oblastni odbor.*

Nastavna osnova za gospodarstvo s osobitim obzirom na praktičan rad proširuje se ovako:

Za muške:

I. tečaj

VINOGRADARSTVO:

Anatomija loze. Vrsti vinove loze. Umnažanje loze. Uzgoj američke loze u matičnjaku. Poznavanje raznih američkih podloga. Bravljenje ključića, ukorijenjivanje, utrapljavanje ključića i korenjaka. Cijepljenje na suho i zeleno. Rigolanje, osnivanje vinograda. Sadnja loze, rezanje, kočenje, vezanje, okapanje i gnojenje. Bolesti vinove loze i odbrana (štrcanje, skumporenje). Razvitak i dozrijevanje groždja. Spremanje, čuvanje i transportiranje groždja.

PIVNIČARSTVO:

Uredjenje vrionica i podruma. Postupak sa vinskim posudjem - čuvanje bačava. Berba, potrebno orudje i sprave kod berbe. Prešanje groždja, sastav šire.[20] *Mjerenje sladora u širi. Uvjeti vrenja. Gljivice vrenja. Dodavanje umjetnih gljivica u mošt. Štetni uplivi na vrenje. Produkti vrenja. Sastav vina. Mjerenje alkohola u vinu. Zrelenje vina. Pretakanje. Filtriranje, čišćenje vina. Nadolivanje, sumporenje vina, bolesti i mane vina, obrana. Kušanje vina. Postupak vinom u bocama. Priredjivanje pjenušca i bezalkoholnog vina. Pečenje konjaka, komovice i tropice.*

VOĆARSTVO

Ustrojstvo i život voćaka. Uredjenje sjemeništa. Uzgoj divljaka i sjemena. Uredjenje cijepiljnjaka. Sadnja voćnih divljaka u cijepiljnjaku. Sve vrsti cijepljenja. Uzgoj stablašica i obličastih voćaka. Obrezivanje voćaka. Pomladjivanje i precijepljivanje voćaka. Gnojenje i okapanje voćaka. Sadnja voćaka. Iskapanje voćaka. Pakovanje i otprema voćaka. Utrapljanje vožnih divljaka i voćaka. Branje voća, spremanje voća i čuvanje. Sušenje i ukuhavanje voća. Pravljenje voćnog soka, vina i sirčeta. Najbolje vrsti i razlike voća, bolesti i odbrana.

6 sati nedjeljno

[19] Program analfabetskih tečajeva vodio je Rudolf Herceg, koji je u Hrvatskoj seljačkoj stranci bio zadužen za prosvjetu kao predstojnik Odjela za narodnu prosvjetu, ali je također vodio i Seljačku slogu, te bio vrlo aktivan u Prosvjetnom savezu.

[20] Šira = mošt.

II. tečaj.

RATARSTVO

Opći dio: Tlo. Postanak tla, sastav tla, kemijska i fizikalna svojstva tla. Vrsti tla. Analiza tla. Obradba tla. Orudje, radila i strojevi za obradbu tla. Ugar. Razne vrsti oranja. Gnojidba. Stajski gnoj. Mješanac. Gnoj iz zahoda. Postupak sa gnojem na gnojištu i polju. Dozrijevanje gnoja. Zeleno gnojivo. Umjetno gnojivo. Vrsti umjetnih gnojiva i uporaba njihova. Anatomija i fiziologija bilja. Odhrana bilja. Usjevni red. Izbor sjemena za sjetvu. Istraživanje sjemena. Klijavost, čistoća sjemena. Uvjeti klijanja. Vrsti sjetve. Sjetva i njega gospodarskog bilja. Zrioba. Žetva. Vršidba. Spremanje sjemenja. Bolesti bilja koje potječu od biljnih i životinjskih parazita. Teoretska podloga gojidbe bilja, varijacija, mutacija i nasljedivanje svojstava. Mendelov zakon.

Posebni dio: Uzgoj pojedinih gospodarskih bilina. Uzgoj žitarica (gomoljača, korenjača, sočivica, predivnog bilja, uljevitog bilja, trgovačkog bilja.) Livadarstvo. Poznavanje livadnih trava, njega livada i pašnjaka.

6 sati nedjeljno.

III. tečaj

ŽIVINOGOJSTVO

Opći dio. anatomija domaćih životinja. Svrha uzgoja domaćih životinja. Pojam i postanak pasmina. Teorija o nasledjivanju (Mendel). Prosudjivanje sposobnosti po vanjštini životinje, te izbor individua za uzgoj. Uzgoj u svrstavanju, križanje, osvježivanje krvi. Akrimatizacija. Popravljanje stoke putem stočarskih zadruga. Zdravstveno držanje životinja. Nauka o hranitbi domaćih životinja. Opći dio govedarstva. Izbor rasplodnih goveda po obliku i po koristovanju. Spolni nagon, spolna dozrelost. Pobacivanje, telenje i odhranjivanje teladi, opći i posebni dio uzgoja konja, opći i posebni dio uzgoja svinja. Ovčarstvo, kozarstvo, peradarstvo. Stočarske udruge.

PČELARSTVO

Uvjeti pčelarenja. Pčela i njezin život. Košnice i pčelinjaci. Naravno i umjetno rojenje. Radnje u pčelinjaku i potrebiti alat. Putujuće pčelarstvo. Bolesti, neprijatelji i paraziti pčela. Vadjenje, vrcanje i upotreba meda. Vosak i njegova upotreba.

SVILARSTVO

Svilena buba i njezin život u pojedinim fazama. Prostorije za uzgoj. Način uzgajanja i vrsti buba. Pohrana. Fiziologija, inkubacija sjemena, njega gusjenica prvih dana, uredjaj za hranjenje i hrana gusjenica, kukuljice, biranje kukuljica, usmrćivanje, odmatanje svile. Bolesti, atrofija, gnjioba, vapnene bolesti i degeneracija.

6 sati nedjeljno

IV. tečaj

NARODNO GOSPODARSTVO

Općeniti pojmovi: Potrebga, dobro gospodarstvo, vrsti i razvitak gospodarstva, zamjena, vrijednost, imetak. Vlastita povijest narodnog gospodarstva. Merkantilizam, fiziokratska škola. Adam Šmit, njegovi pristaše i struje protiv njega. Socijalizam, komunizam, anarhizam. Produkcija dobara, osobna sloboda, privatno vlasništvo, narav, rad i kapital. Prometna sredstva, cijena, novac i novčarstvo, kredit banke i bankovni poslovi. Mjere, trgovina. Burza, kamati, zemljištne rente, dobit poduzetnika. Obrt i industrija. Dionice, carine, karteli, krize, patenti. Državni i općinski proračun, porez, sistemi poreza, katastar i valovnica.

KNJIGOVODSTVO

Sustavi knjigovodstva: jednostavno i dvostruko knjigovodstvo sa najpotrebnijim knjigama (inventar, dnevnik, tekući račun, knjiga efekata, glavna knjiga, materijalna i novčana). Zaključak knjiga. Bilanca, statistika i revizija. Gospodarsko knjigovodstvo: Inventar, dnevnici, tjednici, tekući račun, glavna knjiga, zaključak, izračunavanje čiste dobiti (Primjena na zadružno knjoigovodstvo).

ZADRUGARSTVO

O zadrugama uopće. Organi zadruge. Zadružni zakon i način osnivanja zadruge. Razdioba gospodarskih zadruga: Nabavljačke; 2. Prodajne (žitne, sjemenarske, stočarske, mlijekarske i zadruge za jaja i perad); 3. produktivne (mljekarske, vinogradarske, voćarske, povrćarske, pecarske); 4. Štedne i vjeresijske zadruge (Reifeisen tipa). Kod svih vrsti zadruga o njihovoj zadaći, uredjenju i načinu poslovanja.

GOSPODARSKA UPRAVA

Zadaća. Svrha poljoprivredne proizvodnje. Glavnica i rad. Promet gospodarskih proizvoda. Uredjenje gospodarstva. Način gospodarenja. Sustavi gospodarenja, ophodnja, organizacija rada. Upravljanje gospodarskim dobrom: u vlastitoj režiji, u zakupu, u napolici. Tantijemi itd. Uprava malog i srednjeg posjeda. Dohodak i njegova razdioba. Zemljištna renta, kamati i t.d.

GOSPODARSKA TAKSACIJA:

Odredjivanje vrijednosti zemljišta. Svrstavanje tla u razrede. Procijena prema čistom prihodu, zemljarini, zakupnini i mjesnoj prodajnoj cijeni. Procijena život i mrtvog inventara. Procijena gospodarskog posjeda kao jedne cijeline.

6 sati nedjeljno

Za ženske:

Učenice umjesto gospodarstva uče kućanstvo, koje imade biti spojeno sa praktičnim vježbama. Nastavna osnova za kućanstvo proširuje se ovako:

1. tečaj

1. NAUKA O HRANI.

Ishrana čovjeka, hraniva, kemijski sastav hraniva, kuhanje i čuvanje hraniva. 2 sata tjedno.

2. PRERADA I KONZERVIRANJE VOĆA I POVRĆA. 2 sata tjedno.

3. MLIJEKARSTVO: Anatomija vimena, postojanje mlijeka, mliječne bakterije, izradba sira i maslaca. Postupak sa mlijekom i mliječnim proizvodima. Mliječno posudje i otprema mlijeka. 2 sata.

II. tečaj

4. VRTLJARSTVO: Osnivanje vrtova. Uredjivanje klijališta. Priredba vrtne zemlje. Obradba vrta. Uzgoj voća i povrća u vrtu. Uzgoj cvijeća. 2 sata.

5. GAJENJE DOMAĆIH ŽIVOTINJA. Anatomija domaćih životinja. Njega, hrana, krmni obroci, odgoj domaćih životinja. Posebni uzgoj goveda, svinja, ovaca, koza i kunića. Bolesti domaćih životinja. 4 sata.

III. tečaj

6. PERADARSTVO. Anatomija peradi. Uzgoj, hranidba i njega domaće peradi. Umjetni uzgoj peradi. Važne pasmine kokoši, pataka, gusaka, purana i biserki. Gradnja peradnjaka. Bolesti peradi. 2 sata.

7. NAUKA O KUĆANSTVU. Uredjenje stana i kućanstva. Čišćenje stanova, posudja i rublja. Postupak sa družinom. 4 sata.

IV. tečaj

8. NAUKA O UZGOJU. Tjelesni i duševni razvitak djeteta. 3 sata nedjeljeno.

9. POLJSKO GOSPODARSTVO: Sastav tla, gnojidba, obradba i poboljšanje tla. Uzgoj najvažnijeg gospodarskog bilja. 3 sata.

Čl. 3

Uzdržavanje oblastnog učiteljskog zavoda u Križevcima osigurava zagrebačka oblast u svome godišnjem proračunu.[21]

Čl. 4.

Ravnatelja i nastavnike, koji moraju imati propisanu kvalifikaciju, koja se traži i za državne srednje i stručne škole, postavlja oblastni odbor oblasti zagrebačke, te i za njih vrijede u svemu isti propisi i osobna prava, kao i za ostale činovnike zagrebačke oblasti.

[21] Predavec nadopunio: *"... te uz suradnju sa općinom slob. i kr. grada Križevaca, koja će se suradnja posebnim ugovorom utanačiti."*

Čl. 5.

Udžbenike, tiskanice i zavodski pečat odredjuje u skladu sa postojećim zakonskim propisima oblastni odbor zagrebačke oblasti.

Čl. 6.

Nadzor nad oblastnim učiteljskim zavodom u Križevcima vodi odjelni predstojnik za narodnu prosvjetu izravno ili preko svojih izaslanika, jer je taj zavod zasebna samoupravna institucija zagrebačke oblasti.[22]

U smislu zakonskih propisa na stručni nadzor imade pravo i Ministarstvo prosvjete, kojemu se stavljaju do znanja i sve promjene u nastavničkom osoblju. Ministarstvo prosvjete svoje primjedbe šalje izravno oblastnom odboru.

Čl. 7.

U oblastni učiteljski zavod u Križevcima primaju se u prvome redu pripadnici zagrebačke oblasti, a pripadnici ostalih oblasti samo u koliko budu njihove oblasti proračunom osigurale stalni doprinos oblastnog učiteljskog zavoda u Križevcima.[23]

Čl. 8.

Uvjeti za upis u oblastni učiteljski zavod u Križevcima su isti kao i oni koji vrijede za upis u državne učiteljske škole. Pod tim uvjetima mogu se upisati i učenici i učenice.[24]

Čl. 9.

Razred, u kojem ne bi bilo barem 15 učenika/ica/, ne će se otvoriti, a najveći broj u pojedinom razredu upisanih polaznika smije biti 30.[25] *Kućanski odio ne će se voditi u pojedinom razredu, ako u njemu nema barem pet redovnih učenica.*[26]

Svi upisani moraju biti redovni učenici/ice/, privatista nema, ali hospitiranje u pojedinim predmetima može i neučenicima dozvoliti ravnatelj zavoda.[27]

Čl. 10.

Maksimum naukovnih sati za nastavnike ustanovljuje se sa 12 sati tjedno a za ravnatelja 10 sati. Prekovremeni rad honorirat će se prema odluci oblastnog odbora, a na predlog odjelnog predstojnika za narodnu prosvjetu.[28]

---

22 Predavec je prekrižio predstojnika i napisao : *"vodi oblastni odbor"*.

23 Predavec je nadopisao: *"Iznimku od toga pravila može učiniti Oblastni odbor zagrebačke oblasti"*.

24 Umjesto spomenutog teksta ušao je novi: *"U oblastni učiteljski zavod u Križevcima mogu se primiti samo oni učenici koju su svršili barem nižu ili njoj ravnu školu. Pobliže uvjete propisat će oblastni odbor svojim pravilnikom"*.

25 Predavec je taj broj povisio na 40.

26 Ova rečenica je izbrisana.

27 Tekst o izuzetku je prekrižen.

28 Predavec je broj naukovnih sati za na nastavnike stavio na 22 sata, a za ravnatelja 10 sati, s time da je naveo da preostali trebaju raditi 22 sata.

Čl. 11.

Ravnatelj u slučaju potrebe može po pristanku oblastnog odbora zaposliti u pojedinim predmetima kao eksterne nastavnike sa ukupno najviše 8 sati tjedno stručnjake i učiteljske sile sa mjestnih državnih[29] ili oblastnih srednjih škola. Taj rad honorirat će se po satu kao prekodužni rad u smislu čl. 10. ove uredbe.[30]

Čl. 12.

Ova uredba stupa na snagu u roku predvidjenom u čl. 61 i 67. Zakona o oblastnim i sredskim samoupravama.[31]

Program ove Uredbe koji je predviđao četverogodišnje školovanje uključivao je najsuvremenije spoznaje i očito su učenici trebali dobiti solidno znanje o svim granama narodnog gospodarstva kako bi mogli djelovati u svojoj sredini. Pisan je pravopisom uz naglašenu ijekavizaciju, koju je upotrebljavala Zagrebačka oblasna skupština i njen oblasni odbor. Međutim, poslije usvajanja ovog teksta ništa se ne događa, jer se očito Veliki župan Zagrebačke oblasti konzultira s vlastima u Beogradu i zadržava proglašenje Uredbe. Čekalo se i čekalo sve do atentata u Narodnoj skupštini kada je Oblasni odbor, sada pod vodstvom Josipa Predavca, shvatio da treba sve uredbe izboriti silom i za njih se boriti te da odobrenje nije samo formalna stvar.

Zajedno s Rudolfom Hercegom, predstojnikom Odjela za narodnu prosvjetu Oblasnog odbora Oblasne skupštine, predmet je aktiviran. Naime, u jesen 1928. bilo je zaključeno da se otvori na Učiteljskoj školi samo četvrti tečaj, a prvi razredi da se ne otvaraju. Već 27. kolovoza 1928. na sjednici Oblasnog odbora pod toč. 53 Franjo Petrović, tada već predsjednik Oblasne skupštine u Zagrebu, iznio je prijedlog o osnutku Oblasne učiteljske škole posebnog tipa u Križevcima, ukazujući na to da je u Oblasnom proračunu za 1928. godinu u glavi II. podnaslov 40 predviđeno reformiranje križevačke učiteljske škole u novu oblasnu školu te da je Odjel za narodnu prosvjetu na čelu s Rudolfom Hercegom donio konačni prijedlog. Naime, Državna učiteljska škola u Križevcima bila je ukinuta u procesu ukidanja brojnih srednjih škola 1927. godine radi štednje državnog proračuna za prosvjetu, te je u listopadu 1928. bilo predviđeno otvaranje samo četvrtog tečaja.

Rasprava o osnutku Oblasne učiteljske gospodarske škole u Križevcima stavljana je na dnevni red Oblasnog odbora i 27. kolovoza i 12. rujna 1928. Predmet je raspravljen sa svih strana i ukazivalo se na potrebu takve škole jer jedino učitelji dolaze u dodir s djecom koju valja odgojiti za dobre gospodare. Uredba je prerađivana i kraćena.

Na raspravi 27. kolovoza 1928. pod toč. 53.[32] Franjo Petrović, predsjednik Oblasne skupštine, iznio je cijeli problem pred zastupnike, a njegovo izlaganje potvrđuje da je vodstvu HSS-a bilo jako stalo da se stvore učiteljski kadrovi koji bi bili vješti u

[29] Tu se mislilo na Učiteljsku školu i Realnu gimnaziju čiji su profesori još uvijek bili u Križevcima. No škola poljoprivrednog dobra postala je Oblastna, ali nije imala usmjerenje prema školama, tečajevima.

[30] Predavec je čl. 12. preimenovao u 13. i ubacio čl. 12. koji glasi *"Provedba ove uredbe povjerava se odjelnom predstojniku za narodnu prosvjetu."*

[31] Ta je Uredba objavljena u *Službenom listu*, 1922. godine.

[32] HDA, ZO, kut. 3, 593 Prs 28 Zapisnik Oblasnog odbora od 27. VIII. 1928. toč. 53.

gospodarenju te bi gospodarski nauk znali prenijeti djeci u dobi kada ona najlaganije primaju takvu pouku. Petrović je naveo da je u oblasni proračun za 1928. glavu II. stavak 40. uvršteno 40.000 dinara za reformiranje ukinute križevačke Učiteljske škole u Gospodarsku učiteljsku školu. U raspravu se uključio i Ljubomir Maštrović, sada opet križevački gradonačelnik, koji je rekao da je on izradio nacrt Uredbe za osnivanje Oblasne gospodarske učiteljske škole na poziv Stjepana Radića zajedno s naučnom osnovom za taj zavod. Zaključeno je da će se konačni zaključak donijeti na jednoj od idućih sjednica, a hitnost predmeta potvrđuje činjenica da je predmet došao već na iduću sjednicu.

Na sjednici 31. kolovoza 1928. pod toč. 3. Rudolf Herceg, predstojnik odjela za prosvjetu, iznio je Privremenu uredbu o oblasnoj učiteljskoj zavodu u Križevcima te je pročitao dopis Gradskog poglavarstva u Križevcima koje je obećalo da će za ovu školu davati isto što je davalo i gimnaziji, tj. prostorije, rasvjetu i pokrivati materijalne troškove.[33]

10.

Pod točkom 1. na sastanku Oblasnog odbora Oblasne skupštine u Zagrebu 12. rujna 1928. raspravljena je Uredba i zatražene neke izmjene.[34] Rasprava je nastavljena pod toč. 3 na sjednici Oblasnog odbora 14. rujna 1928. te je zaključeno da bi škola trebala osposobljavati učitelje za održavanje analfabetskih tečajeva, gospodarskih i zadrugarskih tečajeve te pjevačke i tamburaške zborove.[35] Dakle, školovanje učenika u tom pravcu kao da je postalo primarno.

Svi članovi Oblasnog odbora tj. Josip Predavec, Rudolf Herceg, Ivan Krajač, Ernest Spiess, August Košutić i drugi, prihvatili su priloženu Privremenu uredbu o oblasnoj učiteljskoj školi u Križevcima. Bila je to jednostavna uredba od svega 13. članaka, jako pojednostavljena u odnosu na prvotni prijedlog Ljubomira Maštrovića. Ona glasi:[36]

"Privremena uredba o Oblastnom učiteljskom zavodu u Križevcima.

Oblasni odbor zagrebačke oblasti izdaje na osnovu ovlaštenja po čl. 94. Zakona o oblastnoj i sreskoj samoupravi slijedeću:

Privremenu uredbu

§ 1

Svrha je oblastnog učiteljskog zavoda u Križevcima, da se u četiri godine njegovi polaznici odgoje za učitelje/ice/ osnovnih škola, za voditelje analfabetskih i obrazovnih

[33] HDA, ZO, kut. 3 - 500 Prs 1928 - Zapisnik Oblasnog odbora od 31. VIII. 1928. toč. 3., dopis Križevačke općine br. 5213 od 13. VIII. 1928. i HDA, ZO, OO, 270 prs 25. IX. 1928.

[34] HDA, ZO, kut. 3, 613 Prs 28. - Zapisnik Oblasnog odbora od 12. IX. 1928. toč. 1.

[35] HDA, Zo, kut. 4, br. 675 Prs 1928. - Zapisnik oblasnog odbora od 12. rujna 1928., točka 26.

[36] HDA, ZO, kut. 3., br. 187 Prs 1928.

tečajeva, seljačkih gospodarskih zadruga i pjevačkih sborova, za suradnike gospodarsko-pokusnog agronomskog rada, te u opće cjelokupnog rada oko poboljšanja i poljepšanja života na selu.

§ 2.

Obće i pedagoško obrazovanje učenika/ica/ oblastnog učiteljskog zavoda u Križevcima imade biti po nastavnoj osnovi, koja vrijedi za državne učiteljske škole u Kraljevini S.H.S., ali se kod metodike imade uzeti posebni obzir na metodu vodjenja analfabetskih i obrazovnih tečajeva za odrasle, kod glasbe i kod pjevanja na narodnu popijevku i dužnosti sborovodja. Broj naukovnih sati za sve predmete, kao i propise za praktične vježbe odrediti će posebnim pravilnikom oblastni odbor.

§ 3.

Uzdržavanje oblastnog učiteljskog zavoda u Križevcima osigurava zagrebačka oblast u svom godišnjem proračunu uz suradnju općine slob. i kr. grada Križevaca, koja će se suradnja posebnim ugovorom utanačiti.

§ 4.

Ravnatelj i nastavnici moraju imati propisanu kvalifikaciju, koja se traži i za državne srednje i stručne škole, a postavlja ih oblastni odbor zagrebačke oblasti, te i iza njih vrijede u svemu isti propisi i osobna prava, kao i za ostale činovnike zagrebačke oblasti.

§ 5.

Učbenike, tiskanice i zavodski tečaj odredjuje u skladu s postojećim zakonskim propisima oblastni odbor zagrebačke oblasti.

§ 6.

Nadzor nad oblastnim učiteljskim zavovom u Križevcima vodi oblastni odbor.

U smislu zakonskih propisa na stručni nadzor imade pravo i ministarstvo prosvjete, kojemu se stavljaju do znanja i sve promjene u nastavničkom osoblju. Ministarstvo prosvjete šalje svoje primjedbe izravno oblastnom odboru.

§ 7.

U oblastni učiteljski zavod u Križevcima primaju se u prvom redu pripadnici zagrebačke oblasti, a pripadnici ostalih oblasti u toliko u koliko budu njihove oblasti proračunom osigurale stalni doprinos za oblastni učiteljski zavod u Križevcima. Iznimku od toga pravila može učiniti oblastni odbor zagrebačke oblasti.

§ 8.

U oblastni učiteljski zavod u Križevcima mogu se primiti samo oni učenici/ice/ koji su svršili barem nižu, srednju ili njoj ravnu školu.

Pobliže uvjete propisat će oblastni odbor svojim pravilnilkom.

§ 9.

Razred u kojem nebi bilo barem 15 učenika/ica/ neće se otvoriti, a najveći broj u pojedinom razredu upisanih polaznika smije biti 40.

Svi upisani moraju biti redovni učenici/ice/. Privatista nema.

§ 10.

Maksimum naukovnih sati za nastavnike predmeta s pismenim radnjama ustanovljuje se sa 20 sati tjedno, a za sve ostale 22 sata, za ravnatelja 10 sati. Iznimni prekodužni rad honorirat će se prema odluci oblastnoga odbora, a na predlog odjelnog predstojnika za narodnu prosvjetu.

§ 11.

Ravnatelj u slučaju potrebe može po pristanku oblasnog odbora zaposliti u pojedinim predmetima, kao eksterne nastavnike stručnjake, kao i učiteljske sile s mjestnih državnih ili oblastnih srednjih škola. Taj rad honorirat će se po satu, kao prekodužni rad u smislu § 10. ove uredbe.

§ 12.

Provedba ove uredbe povjerava se odjelnom predstojniku za narodnu prosvjetu.

§ 13.

Ova uredba stupa na snagu u roku predvidjenom u čl. 61. i 67. Zakona o oblastnoj i srezkoj samoupravi.

U Zagrebu, dne 14. rujna 1928.

Žig Oblasni odbor Zagrebačke oblasti

Predstojnik odjela za narodnu prosvjetu: *Predsjednik Oblastnog odbora:*
R. Herceg, v.r. *J. Predavec, v.r.*

Iz ove uredbe pisane neobičnim pravopisom koji je usvojio Oblasni odbor Zagrebačke oblasne skupštine vidljiv je jak naglasak na učenju i osposobljenju za vođenje analfabetskih i obrazovnih tečajeva, seljačkih gospodarskih zadruga i pjevačkih zborova, te uopće života na selu. Učitelji su trebali biti osposobljeni za glazbenu edukaciju. No sve je podređeno zahtjevima Oblasnog odbora Zagrebačke oblasti koji određuje detaljniji sadržaj obuke, a kako je to zamišljeno, vidi se iz Maštrovićevog programa. Svakako je zanimljivo da se za financiranje i nije predviđala država, već suradnja grada Križevaca i Zagrebačke oblasti na čijem su području učitelji uglavnom trebali raditi. Bilo je to široko područje sjeverozapadne Hrvatske, od Sutle pa sve do Ivanić Grada.

Uredba je poslana velikom županu dr. Zrelecu da ju proglasi po čl. 66 Zakona o oblasnoj i kotarskoj samoupravi u *Narodnim novinama.* Međutim, veliki župan je Uredbu zadržao te ju uputio na mišljenje Državnom savjetu i o tome obavijestio Obla-

sni odbor u Zagrebu.[37] Očuvan je i Zrelčev tekst koji je upućen Državnom savjetu 5. listopada 1928. U tom tekstu Zrelec piše Ministarskom savjetu da je Odluka o osnutku Privremene gospodarske učiteljske škole protivna čl. 16 Ustava, koji poznaje samo državnu nastavu i prema kojoj su sve ustanove za obrazovanje pod državnim nadzorom, te da pored ostalog Oblasni odbor nije ishodio posebnu dozvolu Ministarstva prosvjete. Zrelec smatra da ni po čl. 96 toč. 9 Ustava ni po čl. 2 toč. 10 Zakona o oblasnoj i kotarskoj samoupravi Zagrebački Oblasni odbor nema pravo osnovati ovakvu ustanovu, jer oba člana govore da oblast može surađivati samo na unaprjeđivanju prosvjete, a ne na samostalnom uređenju iste. Radi toga predlaže da se Uredba ne odobri.[38]

Članovi Oblasnog odbora Oblasne skupštine bili su iznenađeni ovakvim otporom, budući da se radilo o stvari korisnoj za narod i bez štete za državne financije. Oblasni odbor je stoga na sjednici 16. listopada 1928. zaključio da dr. Ernest Spiess, predstojnik Odsjeka za samoupravnu administraciju, podnese priziv na Državni savjet u Beogradu kao na najviše zakonodavno tijelo u zemlji.[39] Slijedi razdoblje čekanja. I dok od Ministarskog savjeta odgovor nije stizao, iako su to bili vrlo nemirni trenuci na polju političkog života u Hrvatskoj, kada je vladalo gotovo predrevolucionarno stanje nakon smrti Stjepana Radića, Ministarstvo prosvjete u Beogradu je odgovorilo 1. listopada 1928. da se slaže s osnutkom i uređenjem Oblasnog učiteljskog zavoda u Križevcima s pravom javnosti na mjestu ukinute Učiteljske škole u Križevcima.[40] Zaključak da škola bude javna prihvatio je Oblasni odbor 12. listopada 1928. jednoglasno na prijedlog predstojnika Odbora za narodnu prosvjetu Rudolfa Hercega.[41]

Međutim, trebalo je riješiti i pitanje financiranja jer je u proračunu oblasne samouprave za 1929. ukinuta svota od 200.000 dinara predviđena za rad ove škole.[42] Ponovno je oblasni odbor raspravljao o ovom pitanju 9. listopada 1928. i podržao osnivanje te škole pod svaku cijenu zbog njezine velike važnosti za odgoj mladog kadra.

Konačno je Uredba došla na dnevni red Oblasne skupštine 7. studenog 1928. i iz zapisnika se vidi da je Uredba bila potvrđena kao privremena. Bio je to znatno pojednostavljen tekst u odnosu na onaj koji je sastavio prof. Maštrović, a koje izmjene su nastale zbog intervencije odozgo, uglavnom velikog župana i nadležnih ministarstava.

11.

Međutim, veliki župan Zagrebačke oblasti komesar i potpukovnik Maksim Vojinović zaustavio je njezinu realizaciju, rastjeravši i skupštinare 11. studenoga 1928., koji

[37] Hda, ZO, OO, kut. 2, 43475/1928.

[38] HDA, ZO, kut. 2, 31432/1928. ; Zapisnik oblasne skupštine; 270 Prs 25. IX. 1918. Privremena uredba je donesena pod toč. 3.

[39] HDA, OO, ZO, kut. 4, br. 589 Prs 19289 - Zapisnik odbora 16. X. 1928, toč. 27. Spis br. 31432.

[40] HDA, ZO, kut. 2, Oblast br. 43475/1928.

[41] HDA, , OO ZO, kut. 4, br. 679 Prs 1928. - Zapisnik oblasnog odbora 12. X. 1928. O njemu se raspravljalo i 9. listopada pod t. 26., ali se trebalo provesti glasovanje.

[42] HDA, ZO, kut. 2, Oblast br. 31492/1928. - Privremena uredba o Oblasnom učit. zavodu.

su na Sabornici u Gornjem gradu našli zatvorena vrata.[43] Ipak, Uredba je na neki način potvrđena i od Oblasne skupštine i od Ministarstva prosvjete, i profesori u Križevcima su smatrali da je škola odobrena makar privremeno i da su sigurni da će Oblasna gospodarska učiteljska škola naći svoje mjesto. Međutim, školska godina 1928./1929. godina već je propala, a neki nastavnici Učiteljske škole u Križevcima potražili su namještenje na drugim školama.

Na sjednici stručnih referenata Zagrebačke oblasti 4. veljače 1929. pod toč. 15 prihvaćen je prijedlog izvjestitelja pod br. 4597-III 1928. da Uredba ostane *in suspenzio* dok ne bude donesen Zakon o učiteljskom školama. Iz Zapisnika sjednice stručnih referenata vidi se da je predsjedavao Petar Zrelec, bio je prisutan Franjo Urbany, banski savjetnik i stručni referent za javne radnje i promet, Ivo pl. Mošinsky, banski savjetnik, stručni referent za financije, Mladen Uzorinac, banski savjetnik, stručni referent za samoupravnu administraciju, Ivo Mahin, odsječni povjerenik, stručni referent za socijalne poslove, dr. Dragutin Pavličić, odsječni savjetnik i referent za obrt, trgovinu i opće poslove, dr. Milan Begić, sanitarni referent, stručni referent za narodno zdravlje, dr. Ivan Kasumović, prosvjetni inspektor, stručni referent za narodnu prosvjetu, ing. Ivo Zoričić, gospodarski inspektor, stručni referent za narodno gospodarstvo, dr. Vladimir Cesar, oblasni tajnik, Andrija Gromes, odsječni savjetnik odjela za javne radnje i promet, Ivo Smolčić, šef oblasne inspekcijske uprave, i Andrija Horvat, tajnik Odjela za narodno gospodarstvo kao zapisničar. Na sjednici je dr. Ivo Kasumović izvijestio da je primio od Ministarstva prosvjete u Beogradu dopis od 13. prosinca 1928. da ono ne može donijeti rješenje na prijedlog Oblasnog odbora zagrebačke oblasti o otvaranju oblasnog učiteljskog zavoda u Križevcima, dok se definitivno ne donese Zakon o učiteljskim školama.[44]

To je onda jednostavno riješeno tako da je veliki župan komesar Petar Zrelec, pod br. 122 3. ožujka 1929. objavio odluku stručnih referenata oblasne samouprave te donio odluku 3. ožujka 1929. da čitav predmet treba uložiti "među spise" odnosno, drugim riječima, staviti *ad acta*.

Komesar Zagrebačke oblasti je br. 4597 od 4. veljače 1929. čl. 6 Zakona o promjeni Zakona o oblasti i oblasnoj samoupravi i općina raspustio i oblasni odbor i oblasnu skupštinu i sve njene ustanove, te je i predmet o Oblasnom učiteljskom zavodu na osnovu toga stavljen *ad acta* i Križevci nikada nisu dobili učiteljsku školu gospodarskog tipa.[45]

No, mislim da je reforma Učiteljske škole u Gospodarsko-učiteljsku školu ipak provedena i program 1928./1929. je vjerojatno održavan po programu kako je objavljen u ovom radu. Samo to se nije previše isticalo. Naime, iz poziva "Pluga", literarnog kluba đaka gospodarskih škola u Karlovcima od 20. travnja 1929. vidi se da su u

[43] HDA, ZO, OO , kut. 2, br. 270 Prs 1928. Dopis Odsjeka za srednju nastavu Ministarstva prosvjete br. 36945 od 13. XII. 1928.

[44] HDA, ZO, OO kut. 2, br. 270 Prs i ZO, br. 43475/1928.

[45] HDA, ZO, 00, kut. 2, 270 Prs 25. IX. 1928. Međutim, oko 1947. osnovana je učiteljska škola u Čakovcu i tu su se školovali učiteljski kadrovi za sjeverozapad.

Križevcima radile barem dvije gospodarske škole. (Husinec i Delić, 1999, 87)[46] Još ni 1929. nije se znalo hoće li se učiteljska, odnosno Oblasna učiteljsko-gospodarska škola zatvoriti, te su se učenici upisivali. Telegram oblasnog inspektora Ilića od 26. kolovoza 1929. dopušta upis, ali drugi dan stiže novi telegram br. 31031 da nema upisa *"... jer je škola posve zatvorena."*(Križevačka preparandija, 2002, 43) Ovaj izraz "posve zatvorena" ukazuje da je postojalo jedno razdoblje kad škola nije bila posve zatvorena, odnosno ona je radila kao Oblasna gospodarska učiteljska škola.

Ukazom br. 30722 od 24. kolovoza 1929. Učiteljska škola je definitivno ukinuta i ponovno obnovljena tek 1941. Godine 1962. pripojena je Gimnaziji, a 1965., kao i sve učiteljske škole u Hrvatskoj, prestaje s radom.[47]

Borba za učiteljsku školu u obliku Oblasne gospodarske učiteljske škole divan je primjer borbe za jednu vrstu učitelja koji bi bili vješti gospodarstvu i koji bi naučeno znanje znali prenijeti u narod. Nažalost, kratak život ove škole koja je, kako se čini, ipak proradila i "tajno" djelovala do ljeta 1929. godine, prestao je zajedno s ukinućem oblasti i stvaranjem Savske banovine u jesen 1929. koja je preuzela i sve škole, ali ne i Učiteljsku školu u Križevcima. Održane su učiteljske škole u Čakovcu, Pakracu, Zagrebu i Osijeku kamo su prešli nezavršeni učenici ove škole. (Križevačka preparandija, 2002)

U Križevcima je ostala samo niža gimnazija i Niža gospodarska škola uz ratarnicu. Tek poslije Drugoga svjetskog rata ponovno dolazi do uzleta Gospodarske škole u Križevcima koja je od 1994. dio Poljoprivrednog instituta, ustrojena kao visoko učilište u sastavu zagrebačkog Sveučilišta, a danas je samostalna ustanova.

12.

Zaključak. Oblasna učiteljska gospodarska škola u Križevcima formalno nije osnovana, jer nije dobila potvrdu viših vlasti. No, u stvarnosti ona djeluje do 1932. godine u okviru Učiteljske škole koja je tek tada ukinuta. Njen su program osmislili stručnjaci Ljubomir Maštrović, Josip Predavec i, dakako, Rudolf Herceg. Oni su bili članovi Hrvatske seljačke stranke i vrlo aktivni u Oblasnom odboru Zagrebačke oblasne skupštine. Bilo je zamišljeno da škola bude kombinacija učiteljske i gospodarske škole, odnosno da školuje kadar seoskih učitelja koji bi bio široko upotrebljiv u nastavi u osnovnim školama, ali isto tako i u radu Seljačke sloge te u održavanju analfabetskih tečajeva. Škola je imala moderan program koji ukazuje na to da su uzeta u obzir najnovija dostignuća i spoznaje tadanjeg gospodarstva, te da je trebala pripomoći unaprjeđenju sela. Škola se ugasila tiho i bez većeg otpora i zato i nije zabilježena u historiografiji.

[46] R- HUSINEC, P. DELIĆ, *Gospodarsko i šumarsko učilište, 87. U organizaciji pluga prof. Ante Neimarević postavio je 1929. s đacima Gogoljevog "revizora".*

[47] Završeni učenici ove škole počeli su se 1974. godine sastajati svake godine obilježavajući svoje mature.

LITERATURA

1. *Almanah Kraljevine Jugoslavije.* (1931) IV, Jubilarni svezak, Zagreb. Odjel 1-4, XI.
2. *Almanah Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1921-1922.*, (1923) Sv. I-III, Zagreb.
3. Ciglar, I. (1966) Poljoprivredna škola u Slavonskoj Požegi. U: *Spomenica Poljoprivredne škole u Slavonskoj Požegi prigodom 80-godišnjice osnutka i rada.* Požega.
4. Domljan, Ž. (1993) Profana arhitektura. U: Domljan, Ž., ur. *Križevci – grad i okolica.* Zagreb: Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta.
5. *Godišnji izvještaj o radu Oblasnoga odbora zagrebačke oblasti u godini 1928.* Zagreb, 1928.
6. Husinec, R. i Delić, P. (1990) *Gimnazija u Križevcima,* Križevci: Matica hrvatska Križevci.
7. Husinec, R. i Delić, P. (1999) *Gospodarsko i šumarsko učilište u Križevcima.* Križevci: Matica hrvatska Križevci.
8. Kolar, M. (1993) Gospodarstvo kao sredstvo političke prisile : u povodu 60-godišnjice ubojstva Josipa Predavca. Časopis za suvremenu povijest, 25 (2-3), str. 203-224.
9. Kolar-Dimitrijević, M. (2003) Posjetnica pučkog pisca Dragutina Stražimira. *Zbornik radova Sveti Ivan Zelina i zelinski kraj u prošlosti.* Zagreb, str. 347-359.
10. Kolar, M. (2008) Grad Križevci nakon gubitka županijskog središta 1886. godine. *CRIS*, 9 (1), str. 18-27.
11. *Križevačka preparandija (1920-1975).* (2002) Križevci: Hrvatski pedagoško-književni zbor, Ogranak Križevci.
12. Peklić, I. (2004) *Hrvatska seljačka stranka u križevačkom kraju 1904.-2004.*, Križevci: Hrvatska seljačka stranka.
13. Potrebica, F. (1996) Povijesni pregled poljoprivrednog obrazovanja u Požegi kroz proteklih sto godina (1885.-1984.). *Požeški zbornik,* 2, 1996.
14. Predavec, J. (1928) *Za napredak našeg gospodarskog školstva. Govor na prvoj sjednici kulturne komisije parlamentarne delegacije Čehoslovačke i SHS 21. V. 1928.* Zagreb.
15. *100-obljetnica poljoprivredne škole u Iloku 1899-1999.* Ilok, 1999.
16. 140-obljetnica poljoprivrednog školstva, znanstveno-istraživačkoga i stručnog rada u Križevcima (1860.-2000.). Križevci, 2000.
17. *Spomenica Trnjanske škole (piše Ivan Tomašić).* Spomenica se čuva u Državnom arhivu u Zagrebu u fondu Trnjanske škole.
18. Vichodil, G. A. (1885) *Historijski nacrt o postanku i razvitku kr. gospodarskog i šumarskog učilišta u Križevcih u razdoblju od 1860.-1885.* Zagreb.

Mira Kolar, Zagreb

(Summary)

AN ATTEMPT TO ESTABLISH A DISTRICT TEACHER SCHOOL OF ECONOMICS IN KRIŽEVCI IN 1928

The formation of monarchist Yugoslavia in 1918 was followed by the opening, and later by the closing of numerous schools. It became clear that the existing system could not endure such heavy financial burden. The reduction also affected the Križevci gymnasium and teacher school. In an attempt to save the Križevci school system, they tried to transform the teacher school into a District Teacher School of Economics – the District Board of the Zagreb District Assembly led by Josip Predavec in cooperation with the Križevci teacher Ljubomir Maštrović stood firmly behind the idea. They failed in their two-year struggle because the authorities were not inclined to conceding so Križevci was eventually left with nothing but a lower school of economics that preserved the tradition of all three schools. The District Teacher School of Economics that was to educate both male and female children and take over the students from the Teacher School had an interesting program.

The District Teacher School of Economics was never formally established because it was never certified by higher authorities. However, it actually operated until 1932 within the Teacher School that was not abolished until then. Its program was designed by the experts Ljubomir Maštrović, Josip Predavec and, of course, Rudolf Herceg. They were members of the Croatian Peasant Party and very active in the District Board of the Zagreb District Assembly. The school was supposed to be a combination of a teacher school and a school of economics and was to educate future village teachers who would be extensively used in primary schools, as well as in the activities of Seljačka Sloga (Peasant Unison) and in the holding of analphabetic courses. The school had a modern program, which indicates that they used the latest achievements and knowledge of the economy at the time to help improve the rural areas.

Key words: teacher school of economics, Križevci, 1928, history of education